

Копіца О.І.,
канд. пед.наук, ст.викладач,
Криворізький ДПУ

КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЇ

Стаття посвячена проблемі формування професійно-значущих комунікативних умінь майбутніх учителів трудового навчання в умовах впровадження освітньої області "Технологія".

The article is dedicated to the problem of forming the professionally significant communicative skills of would-be Handicraft teachers in the conditions of the introduction the educational field "Technology".

Метою статті є розкриття шляхів формування професійно-значущих комунікативних умінь майбутніх учителів технології, як складової її професійної майстерності.

Проблема подальшого вдосконалення сучасної практичної підготовки майбутніх учителів технології, формування їхньої готовності до існування у багатоманітності соціальних зв'язків, потребує побудови нового типу відносин між викладачем і студентом на основі комунікативної взаємодії. Практика показує: якщо в період навчання у вищій школі майбутній педагог не навчився знаходити спільну мову, аргументовано відстоювати свою точку зору, використовуючи прийоми узгодження власної думки з думкою співрозмовника, то у нього будуть виникати певні труднощі у майбутній професійній діяльності.

Особливо актуально ця проблема звучить сьогодні, коли загострюється питання творчої діяльності і виховання творчого ставлення учнів до праці, адже сучасне високотехнологічне виробництво, підприємницька діяльність потребують не простих виконавців, а працівників, які виявляють творче, відповідальне та ініціативне ставлення до своєї роботи. Ефективно виконати ці завдання може, на думку О. Коберника, "тільки вчитель технології, який оволодів сучасними технологіями навчання й виховання, здатний пізнати і розвинути кожну дитину, вчитель, який має нове педагогічне мислення" [3, с.28]. Йдеться про адаптацію студентів до стрімкої переорієнтації ціннісних орієнтирів у суспільстві, які відображаються відповідними змінами на ринку праці.

Зазначений підхід до рішення проблеми професійно-педагогічної компетенції, шляхів формування комунікативно-діалогічних умінь привертають увагу багатьох учених. Зокрема, проблему формування вмінь комунікативної взаємодії у майбутніх учителів досліджували вчені: С.М.Амеліна, О.Є. Блінова, А.І. Годлевська, Є.А. Дурманенко, А.К. Маркова, Н.Є. Мойсеюк, С.О. Мусатов, Р.М. Фатихова та ін. Дослідники зазначають, що основна увага педагогів зосереджувалася на формуванні загальнонавчальних і загальнотрудових умінь. Йдеться про вміння, що є загальними для різних видів технічної праці і виступають в якості необхідних компонентів професійної майстерності майбутніх учителів технології. Вони переконливо доводять, що випереджаюча увага технологічним питанням виготовлення об'єктів праці значно знижує ефективність комунікативної взаємодії у процесі формування професійної майстерності майбутніх учителів технології.

Відомо, що існуюча система трудового навчання в свій час викликала незадоволення в суспільстві, причиною якої стала “низька інтелектуальна насиченість змісту предмета”. На думку В.К. Сидоренка, саме цей факт “привів до уповільнення саморозвитку учнів, а трудове навчання – до розгляду другорядних питань у навчальному процесі” [5, с.2]. Це також є свідченням недостатнього усвідомлення важливості впровадження інноваційних технологій, що будуються на діалогічних засадах. В той же час, значна кількість дослідників стверджує, що саме трудове навчання покликане підсилити об'єктивну функцію взаємодії між людьми різних поколінь, забезпечити повноцінну життєдіяльність і розвиток особистості в усі вікові періоди. На думку вчених, розробка і впровадження засад „Державного стандарту освітньої галузі “Технологія” має вирішити існуючі проблеми. В основу цієї галузі, як показує аналіз, покладено проектно-технологічну діяльність. Остання, на думку В.К. Сидоренка, інтегрує всі види сучасної діяльності людини: “від появи творчого задуму до реалізації готового проекту” [6, с.3]. Отже, творчу проектно-технологічну діяльність слід розглядати як інтегративну: від діяльності щодо створення виробів чи послуг, що мають об'єктивну чи суб'єктивну новизну і особисту чи суспільну значущість.

На наш погляд, на шляху реалізації проектно-технологічної системи трудового навчання важливу роль відіграє діалогізація навчально-виховного процесу на основі професійно-педагогічної комунікації. Вона є одним із

основних джерел розвитку комунікативних можливостей особистості майбутнього вчителя. На думку Н.П. Волкової, професійно-педагогічна комунікація є “особливим типом активного взаємообміну інформацією у професійній педагогічній діяльності” [2, с.7]. Саме тому, підвищення ефективності процесу комунікативної взаємодії можливе за умов використання засобів діалогічного спілкування, діалогічних методів навчання, що сприятиме формуванню професійно-значущих комунікативно-діалогічних умінь. Сформованість цих умінь сприятиме ефективності організації комунікативної взаємодії між педагогом і студентами, між вчителем і учнями. Тому використання традиційних лекційно-семінарських форм навчання слід поєднувати з емоційно-комунікативними та рефлексивними способами інтенсивно-ігрового тренінгу. З нашої точки зору, саме вони покликані забезпечити коректувальний, психотерапевтичний і розвивальний ефект комунікативної взаємодії на основі співробітництва, взаєморозуміння та взаємоповаги. Останнє, в свою чергу, впливає на професійну самовизначеність і професійну майстерність учителя.

Як зауважують учені (Т. Антонюк, В. Безрукова, В. Бондар, О.Коберник, В. Сидоренко та ін.), реалізація нового проектно-технологічного підходу до трудового навчання потребує пріоритету активного навчання і сучасних педагогічних технологій, основою яких повинна стати комунікативна взаємодія. У зв'язку з вищезазначеним потребує, в першу чергу, перегляду змістового наповнення професійно-орієнтованих предметів, оскільки вони мають бути спрямовані на формування уявлень та знань про перетворюючу діяльність людини. Важливого значення також набуває перетворення конкретного навчального матеріалу в систему комунікаційних впливів, які активізують комунікативну діяльність майбутнього учителя технології. Саме тому перед ним ставиться мета не лише навчити кожного учня сукупності трудових операцій та прийомів, але й виховати технічно освічену особистість, здатну швидко адаптуватися до стрімких змін в сучасному техногенному середовищі. Мова йде про розвиток комунікаційних здібностей майбутнього вчителя технології.

Організація навчання в ході реалізації технологічного проекту на принципах комунікативної взаємодії, співробітництва та співтворчості, як показує практика: активізує позицію студентів, забезпечує умови для створення комунікативних ситуацій, використання дидактичних ігор,

створення на лабораторно-практичних заняттях творчої, емоційної атмосфери, ситуації успіху та надання кожному студенту творчої свободи в рішенні професійно-значущих завдань. У зв'язку з цим, важливою складовою комунікативної взаємодії майбутніх учителів технології є вміння встановлювати контакти з суб'єктами взаємодії за допомогою "продуктивної комунікації", яка базується на взаємній повазі та довірі.

Вивчаючи проблеми міжособистісної комунікації в системі "викладач-студент", І.С. Булах та Л.В. Долинська, відмічають, що існують різні за змістом контакти, які можуть виникнути у навчальній аудиторії. Перший вид контакту вони називають "діловим", оскільки він спрямований на засвоєння майбутніми вчителями технології, матеріалу з конкретного предмету. Другий вид контактів називається "особистісним", і пов'язаний із "співпереживаннями, прийняттям внутрішнього світу іншої людини" [1, с.21-22]. Ці контакти реалізувалися в штучно створених комунікативних ситуаціях в процесі вивчення навчального програмного матеріалу на засадах співробітництва (наприклад, засвоєння правил поведінки учасників комунікативної взаємодії та будування власної діалогічної взаємодії за формою "снігова куля", виконання вправ "комунікативна атака", "рефлексивне слухання" тощо). Важливо, щоб у реалізації навчальних діалогів зберігалася рівність позицій викладача і студента, в процесі якого вони здобувають досвід доцільної комунікативної взаємодії.

Важливою складовою успішної комунікативної взаємодії є сформованість мовленнєвих умінь, а саме: розвиток техніки мовлення, логічність висловлювання, інтонаційна варіативність тощо. Організація комунікативної взаємодії на вищезазначених засадах дає можливість прогнозування комунікативної поведінки майбутнього вчителя та учнів (студентів); здійснення взаємодії з метою емоційно-експресивного впливу на учасників діалогу. Тому складовою роботи щодо формування комунікативних умінь у майбутніх педагогів вважаємо використання методу "конкретних ситуацій", в основі якого лежать окремі епізоди міжособистісної взаємодії ("слухати і чути", "висловлення власної думки", "зустріч", "запитання на розуміння" та ін.). Використання цього методу сприяло формуванню комунікативно-діалогічних умінь, зокрема: вести діалог; режисерувати та моделювати діалогічну взаємодію; оволодівати видами рольової поведінки через комунікативну взаємодію; створювати спільне поле діалогічної взаємо-

дії; виражати відношення до позицій інших співрозмовників.

Цікавою є думка І.І. Комарової щодо інформаційно-сислової сторони професійно-педагогічної взаємодії, яка сприяє формуванню професійно-значущих комунікативних умінь майбутніх учителів технології. До сутності цих умінь учена відносить: “здатність учителя чітко, зрозуміло і переконливо висловлювати свої думки та почуття за допомогою вербальних і невербальних засобів інформаційного обміну з учнями” [4, с.9].

Що стосується майбутніх учителів технології, то це має бути інформація відносно поширених засобів, способів, процесів, результатів і наслідків виробничої діяльності; знання основ культури харчування; уміння виготовляти побутові вироби на традиціях українського декоративно-ужиткового мистецтва. Важливим є те, що комунікативна взаємодія не повинна зводитися лише до передачі інформації, вона є об’єктивно-необхідною умовою налагодження спільної комунікативної діалогічної діяльності. Крім того, комунікативна взаємодія являє собою не тільки процес “говоріння”, але й процес “слухання”. Так, зокрема, при обговорення теми “Вчитель трудового навчання XXI століття” студентам пропонується організувати процес професійно-педагогічної комунікації з уявною аудиторією та навести приклад ігрової комунікативної взаємодії. Крім того, майбутнім учителям доцільно програвати різноманітні діалогічні ситуації, а саме: ситуації “спонукання до дії”, метою яких є вдосконалення умінь студентів звертатись до інших з проханням, вести бесіду, враховуючи особливості праці учасників взаємодії. З нашої точки зору, виконання таких вправ сприяє формуванню комунікативно-діалогічних умінь майбутніх учителів технології, а саме уміння: входити у діалогічний зв’язок, співпрацювати в різних видах діалогічної взаємодії; гальмувати вияв негативних емоцій; прогнозувати комунікативну поведінку суб’єктів діалогічної взаємодії тощо.

Однією з ефективних форм роботи є також імітаційні ігрові комунікативні ситуації (“висловлення власної думки”, “професійний діалог”, “відмова від стереотипів”), мета яких полягає в тому, щоб викликати спонтанні реакції учасників комунікативної взаємодії, що у майбутньому буде розвивати смак до слова, жесту, міміки, інтонації тощо.

Суттєвою складовою майстерності майбутнього вчителя є оволодіння студентами алгоритмом розв’язання комунікативно-діалогічних ситуацій. Йдеться про уміння: зібрати і записати інформацію; чітко визначити

проблему; сформулювати ситуацію; зрозуміти причину; зібрати інформацію про учасників діалогічної ситуації; чітко уявити кінцеву мету; визначити тактику і техніку дій; вибрати оптимальний варіант розв'язання ситуації тощо.

Практика показала, що розвиток умінь у майбутніх учителів технології режисерувати діалогічну взаємодію ефективно сприяє їх професійному становленню. В свою чергу, це впливає на зміну їх ціннісних орієнтацій, цільових установок та критичну переоцінку власного досвіду професійної діяльності. Зауважимо, що, в повній мірі означеним завданням відповідає зміст і вимоги освітньої галузі "Технологія".

Як показав аналіз програм, завдань щодо впровадження комунікативної взаємодії на практиці часто не використовувались, залишаючись декларативними. Основна увага зосереджувалася на формуванні загально навчальних і загально трудових умінь. Йдеться про вміння, що є загальними для різних видів технічної праці і виступають вони в якості необхідних компонентів професійної майстерності майбутніх учителів.

Активне впровадження комунікативної взаємодії у всіх ланках навчально-виховного процесу у вищій школі дозволить студентам, майбутнім учителям технології, у майбутньому бути: мобільними (швидко адаптуватися у змінних умовах навчання і виробництва); соціально здібними (йдеться про вміння працювати в команді); готовими до взаємодії з людьми у різних видах діяльності; здатними до професійних комунікацій на засадах поваги до прав інших людей тощо.

Впровадження різних видів активної комунікативної взаємодії, створення різноманітних соціокультурних ситуацій, в яких особистість майбутнього вчителя активно розвивається, набуває соціального досвіду дозволить в процесі професійної підготовки відійти від виконання вузько прагматичних завдань. Сформованість комунікативно-діалогічних умінь дозволить реалізувати в повній мірі завдання освітньої галузі "Технологія", що сприятиме вирішенню актуальних проблем якісної професійної підготовки й підвищення майстерності майбутніх учителів трудового навчання. Саме тому, сформованість комунікативно-діалогічних умінь майбутніх учителів технології сприятиме активізації професійно-педагогічної комунікації, що дасть можливість набуття пріоритету інтелектуальному та емоційному розвитку особистості. Це, в свою чергу, й

стане запорукою гармонізації взаємовідносин студентів з іншими учасниками навчально-виховного процесу.

Список використаних джерел

1. Булах І.С., Долинська Л.В. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів: Навчально-методичний посібник. – К.: НПУ, 2002. – 114 с.

2. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навч. посіб. – К.: ВЦ “Академія”. 2006. – 256 с.

3. Коберник О. Модернізація підготовки майбутніх учителів трудового навчання // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2004. - № 4. – С. 28-30.

4. Комарова І.І. Формування у майбутніх учителів культури педагогічного спілкування: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. /Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2000. – 19 с.

5. Сидоренко В. Проектно-технологічний підхід як основа оновлення змісту трудового навчання школярів // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2004. - № 2. – С. 2-4.

6. Сидоренко В. Актуальні проблеми підготовки вчителів трудового навчання в світлі реформування освіти в Україні. – 2004. - № 2. – С.41-44.

Серьогіна І.Ю.,
канд.пед.наук,
Криворізький ДПУ

ЗМІСТОВИЙ АСПЕКТ КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ

В статье рассматривается содержательный аспект контроля учебной деятельности студентов высших учебных заведений.

The semantic aspect of control of educational activity of students of higher educational establishments is examined in the article.

Метою статті є аналіз контрольно-оцінної діяльності студентів та викладачів, розгляд змістового аспекту контролю навчальної діяльності.

У сучасних умовах розбудови вищої школи закономірно постає питання про підвищення якості та результативності навчальної діяльності